

שאלה ב'

ברין קריאת שמע לעובדי הכפיה בנימו

שאלה: בחודש אלול שנת תש"א הוטל על יהודי גיטו קובנה שעליהם לשלוח מדי יום ביומו עובדים לעבודת כפיה כשדה התעופה שעל יד העיר, העבודה היתה קשה ומפרכת והנוגשים הגרמניים ימ"ש האיצו בלי הרף בעובדים שיעבדו כמהירות ללא שום הפסק.

התחלת העבודה בימי החורף היתה במוקדם כשהחושך עדיין כיסה ארץ כך לפני זמן קריאת שמע של שחרית (ע"ד הנחת תפילין בלילה, עיין בספרי דברי אפרים בשו"ת עמק הבכא, שאלה ב'), וגמר העבודה היה בשעה מאוחרת בלילה, רק אז ניתנה לעובדים היכולת לשוב מן העבודה.

ונשאלתי איך יתנהגו העובדים הללו בנוגע קיום מצות קריאת שמע של שחרית, כי בשעת העבודה אי אפשר היה להם לקרוא את כל סדר קריאת שמע מאחר שהגרמנים היו מדכרים אליהם בענין העבודה כך שהם היו מוכרחים להפסיק באמצע קריאתה, ויכולים הם לקרוא את כל סדר קריאת שמע רק לסירוגין על ידי הפסקות באמצע הקריאה, ואם יחכו עם קריאת שמע עד זמן הפסקת האוכל שהגרמנים היו נותנים להם, הפסקה זו היתה תמיד אחר חצות היום שכבר עבר זמן קריאת שמע ואם יקראו אז לא יהיה בידם שכר קריאת שמע מפני שאז לאחר עבור זמן קריאת שמע הם כקוראים בתורה בעלמא.

תשובה: בברכות (כד:): גרסינן, אמר רב הונא אמר ר' יוחנן היה מהלך במבואות המטונפות מנוח ידו על פיו וקורא קריאת שמע א"ל רב חסדא האלהים אם אמרה לי ר' יוחנן בפומיה לא צייתנא ליה כו' והא רבי אבהו הוה קא אזיל בתריה דרבי יוחנן והוה קא קרי קריאת שמע כי מטא

במבואות המטונפות אשתיק א"ל לר' יוחנן להיכן אהדר א"ל אם שהית כדי לגמור את כולה חזור לראש, הכי קאמר ליה לדידי לא סבירא לי לדידך דסבירא לך אם שהית כדי לגמור את כולה חזור לראש.

והרמב"ם בפ"ג מהלכות קריאת שמע הלכה י"ד כתב, היה קורא והגיע למקום הטינופת לא יגיה ידו על פיו ויקרא אלא יפסיק עד שיעבור מאותו מקום.

ובש"ע או"ח סי' ס"ה סעיף א' איתא, קראה סירוגין דהיינו שהתחיל לקרות והפסיק בין בשתיקה בין בדבור וחזר וגמרה אפילו שהיה כדי לגמור את כולה יצא אפילו היה ההפסק מחמת אונס. הגה, וי"א דאם היה אונס והפסיק כדי לגמור את כולה חזור לראש (תוס' והרא"ש פ' מ"ש והטור) והכי נהוג ומשערין ענין השהייה לפי הקורא ולא לפי רוב בני אדם (רשב"א ס"ג היה קורא וכן הוא לקמן סי' קי"ד).

ועי' בבאר היטב ס"ק ב' שכתב, אונס, משמע דאפילו באונס לסטים או אנס חוזר לראש וכ"כ בתשובת מהר"ם מינץ סי' פ"ה. אבל הב"ח כתב דוקא כשהאיש או המקום אינו ראוי לקרות בו הוי אונס אבל אונס אחר אין צריך לחזור לראש. וכתב המ"א ונ"ל דבתפלה אם שהה כדי לגמור כולה אפילו באונס אחר חוזר לראש דהלואי שיתפלל אדם כל היום כולו אבל בק"ש לא יחזור אא"כ האיש או המקום אינו ראוי ע"ש.

וכן פסקו האחרונים דאין חוזר לראש בשהה כדי לגמור את כולה, רק באונס דגברא שצריך לנקביו או המקום לא חזי, וכיון דפלוגתא גדולה היא עכ"פ מספיקא לא נפקא, ובדברי תורה יש להחמיר ע"כ בק"ש יחזור תמיד לראש דמה נפסיד שהרי עכ"פ הוא כקורא בתורה, ועי' בספר תורת חיים סופר סי' ל"א ובמשנה ברורה.

מכל זאת נראה רבנידון דידן כיון דהאונס לא היה מחמת עוברי הכפיה או המקום אלא מחמת הנוגשים הגרמנים הארורים ימ"ש יכולים אנו לסמוך על שיטת הב"ח דאית ליה דהא דאית להו לי"א דהיכא דהיה אונס

והפסיק כדי לגמור את כולה חוזר לראש, זהו דוקא כשהאיש או המקום אינו ראוי לקרות בו אבל באונס אחר אין צריך לחזור מראש, לכן אפילו אם הפסיקו בשעת קריאה כדי לגמור את כולה אינם צריכים לחזור מראש, ובפרט שהמחבר הרי אית דאפילו היה ההפסק מחמת אונס אינו צריך לחזור מראש, והיינו אפילו אונס דגברא או אונס דממון כדמוכח למעיין, ואם כן על אחת כמה וכמה בנידון רידן כשהאונס אינו אונס דגברא או אונס דמקום אלא אונס מחמת לסטים ואנסים כמו שהנוגשים הגרמנים ימ"ש.

ועל אחת כמה וכמה אם ההפסק שהפסיקו העובדים בשעת קריאת שמע לא היה הפסק גדול כזה שהיה בו כדי לגמור את כולה, שבודאי אין צריכים לחזור לראש.

וכן הוריתי לעובדי הכפיה הללו שיקראו קריאת שמע בשעת העבודה ואם הגרמנים הנוגשים במ פסיקו אותם באמצע הקריאה יתחלו אחר כך במקום שפסקו ואינם צריכים לחזור מראש, אפילו אם ההפסק היה גדול כל כך שהיה בו כדי לגמור את כולה.

מיהו כדי לצאת את דעת אותן השיטות דאית להו דאפילו באונס לסטים גם כן חוזר לראש כשההפסק היה כדי לגמור את כולה, אם אפשר להם יתאמצו לקרוא עוד הפעם בשעת העבודה את כל סדר קריאת שמע, ועל כל פנים בשעת הפסקת האוכל ישתדלו לקרוא את כל סדר קריאת שמע בלי הפסק כדי לקבל שכר כקוראים בתורה.